

ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ МАРАМОРОЩИНИ В ПРАЦЯХ

В.М.МАРКУША

Глибоким знавцем соціально-економічного, політично-правового і культурного розвитку Мараморощини справедливо вважається В.М.Маркуш. В 1974 р. він захистив кандидатську дисертацію "Соціально-економічні відносини і класова боротьба в північно-східній Угорщині і в Закарпатті в XIV-XVII ст./по матеріалам Мараморощини/", в якій узагальнив наукові пошуки попередніх років.

Грунтовний аналіз архівних джерел дозволив В.М.Маркушу констатувати, що "якщо західна і південна частини Закарпаття /Ужаська, Бережська і Ужочанська жупи/ в економічному відношенні були більш розвинуті, то східна частина Закарпаття, переважно Мараморощина, де в основному були гори і ліси, дещо відставала в економічному відношенні, мала певну специфіку в соціальному і політичному устрої. До того ж влада угорських феодалів кінцево зміцнилась на Мараморощині тільки на початку XIV ст.". Протягом XIV-XV ст. "мараморошські феодали Драги... мали в своєму володінні на Мараморощині та за її межами 44 села, Переніу - 117, Довгаї - 18, Урмезеї - 27, Білкеї-Ілошваї - 24 села, магнат Чебі-Погань володів більшою частиною Терезької долини, а вільхівські Татули /Мигалко/ - селами Терезької долини".

Дослідник переконливо довів, що внаслідок численних податків, зокрема дев'ятини, селянство розорювалось. Однак, на збідніння мараморошських селян також негативно впливали й інші фактори. В.М.Маркуш констатував: "Починаючи з 1543 р. територія Мараморощини разом з десятима східними комітатами Угорщини під назвою Парціум ввійшла до складу Трансільванського князівства і перетворилась, таким чином, у поле битв між угорськими феодалами-протестантами і австрійськими Габсбургами-католиками за політичну гегемонію. Як відомо, ця боротьба закінчилась тільки в 1606 р. релігійним компромісом. З 1671 р. вводиться систематичне розквартирування австрійських військ на Мараморощині... Протягом всього XVII ст. Мараморощина продовжувала залишатися ареною жорстокої боротьби між угорськими феодалами, австрійськими іредентами і турецькими завойовниками...". Великим лихом для населення були постійні турецькі і татарські набіги, під час яких міста і села Мараморощини піддавалися безжалісному пограбуванню.

В.М.Маркуш аргументовано довів, що наприкінці XVI і на початку XVII ст. у зв'язку із зростанням товарно-грошових відносин і експорту

худоби на зовнішні ринки в Мараморощині з'являється прошарок населення – куркульство. Автор наводить їх прізвиська. Так, зокрема, Пилип Надь із Вишньої Руни в 1600 р. мав 221 голів худоби. Це також свідчило про розшарування селянства Мараморощини.

У 1952 р. В.М.Маркуш опублікував змістовну працю "Селянська війна в Угорщині і Закарпатті в 1514 році". "Селяни, солекопи, міська біднота і дрібне дворянство Мараморощини, – відзначав історик, – активно відгукнулись на виступи селян Угорщини. Вони атакували замок Ньялаб /Королево/, пройшли через Угочську жупу і спустошили село Вари Бережської жупи. Проти них були кинуті дворянські загони Іштвана Вербоці і Габора Перені, які придушили виступи повстанців Мараморощини". Вчений детально зупинився на наслідках війни 1514 р. для населення регіону. Після її поразки, "угорські магнати жорстоко розправились над повстанцями. В містах і селах були повішені сотні активних учасників повстання. Міста Хуст, Вишково, Тячево, Мараморош-Сигіт, Довге Поле, Солотвино та інші за участь у повстанні протягом двох років повинні були сплачувати контрибуцію, за рахунок якої нагороджувались гнобителі селян". В економічному відношенні перемога феодалів на початку XVI ст. і повне закріпачення селян послужили основою "другого видання кріпосного права". Необхідно погодитись з твердженням В.М.Маркуша, що "це означало перемогу і утвердження панщинно-доменіального /мілваркового/ господарства, яке деградувало перед лицем прогресуючої західноєвропейської економічної системи з домінуючою найманою робочою силою і грошовою рентою".

В.М.Маркуш звернув увагу на посилення в XVI–XVII ст. руху мараморошських опришків, які "у співдружності з місцевим селянством, молдавськими і трансільванськими гайдуками... нападали на маєтки феодалів, спалювали і вбивали ненависних пригноблених...". Автор справедливо відмітив, що значний вплив на активізацію антифеодальної боротьби зробила визвольна війна українського народу 1648–1654 років під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Почастішали дії опришків, більш масовими були виступи селян. Міркування В.М.Маркуша підтверджуються працями відомого дослідника історії карпатських опришків В.В.Грабовецького. Перу вченого належить спеціальна праця "Олекса Довбуш на Закарпатті". В.В.Грабовецький відзначив, що в XVII ст. "на території Березького, Мараморошського і Угочанського комітатів активно діяли повстанські загони на чолі з опришківськими ватажками Іваном Пинтею, Федором Бойком, Іваном Пискливим. В 70-х роках XIX ст. відновив опришківські дії останній ватажок опришків

Микола Драгирук, або, як його називали, Бордж. Невдовзі його спіймали, судили і повісили в 1878 р. Так припинив своє існування рух карпатських опришків. Він зародився на початку XVI ст. і наводив жах на панів аж до 70-х років XIX ст.

Хоча в центрі уваги В.М.Маркуша знаходилася переважно історія Мараморощини XV-XVII століть, однак він неодноразово звертався також до більш ранніх подій. В статті "Деякі питання історії Мараморощини феодально-кріпосницької епохи /XI-XVI ст./" вчений відзначав: "Відомо, що в X-XI століттях по обидва схили Східних Карпат жило східнослов'янське плем'я білих хорватів, яке складало західний політичний кордон Київської Русі. До кінця 20-х рр. XI ст. Закарпаття належало до давньоруської держави. 1018 р. червенські міста захопили поляки і перервали політичні зв'язки Закарпаття з Київською Руссю. В XII ст. Закарпаття входило до складу Галицько-Волинського князівства. В умовах татарського панування у Східній Європі, Мараморощина залишалась, правдоподібно, вільним самостійним слов'янським князівством на південних схилах Східних Карпат, було укріпленим форпостом східного слов'янства на його західних кордонах в боротьбі проти експансії німецько-угорських феодалів. На початку XIV ст., після довготривалого опору місцевого слов'янського населення, угорським феодалам вдалося підкорити населення Мараморощини, хоч старі слов'янські традиції і звичаї жили серед мараморошських українців до кінця середньовіччя".

Отже, в працях В.М.Маркуша знайшли відображення і ґрунтовне висвітлення складні проблеми історичного розвитку Мараморощини в XI-XVII століттях.